

DE REDACTIE PRIVAAT

PLEIDOOI VOOR EEN VERNIEUWD ERFRECHT

Op 1 januari van dit jaar werden in Nederland Boeken 3, 5 en 6 van het nieuw Burgerlijk Wetboek van kracht. Boek 4, waarin het nieuwe erfrecht geregeld is, wordt voorlopig nog niet ingevoerd. Men bleef het oneens over de erfrechten van de langstlevende echtgenoot. Maar na de Nota's van Wijziging op wetsontwerp 17 141 (nrs. 6-10) schijnt de kans op een consensus te groeien, zodat in Nederland in de nabije toekomst allicht ook een globaal vernieuwd erfrecht van toepassing zal worden.

Dit feit zet er mij toe aan in deze „redactie privaat” het nog maar eens over erfrecht te hebben.

Het Belgische erfrecht werd de laatste tijd herhaald hervormd. Vooral de Wetten van 14 mei 1981 tot wijziging van het erfrecht van de langstlevende echtgenoot en van 31 maart 1987 tot wijziging van het afstammingsrecht hebben (althans) de devolutieregeling op revolutionaire wijze veranderd.

Maar het ging telkens om partiële wijzigingen. Een globale aanpak bleek, in tegenstelling tot wat in 1976 gebeurde inzake het huwelijksvermogensrecht, niet realiseerbaar, niet in het kader van de lang aanslepende hervorming van het erfrecht van de langstlevende en nog minder in het kader van de veel ruimere en erg delicate hervorming van het afstammingsrecht. Het creëren van nieuwe prioriteiten binnen de rangregeling van de erfgenamen, die beter aansloten bij wat door de meerderheid van de bevolking werd gewenst, was politiek ook dankbaarder dan het actualiseren van de moeilijke technische aspecten van de vereffening en verdeling.

Sindsdien is het stil geworden rond het erfrecht, al kan men moeilijk beweren dat na die wijzigingen het Belgisch erfrecht in zijn geheel coherent gebleven is en volledig aangepast aan de noden van onze huidige maatschappij.

Intussen is ook de contestatie rond het erfrecht verstild. Erven is niet meer zoals vroeger een aangelegenheid van een kleine groep met verstrekkende politieke en sociaal-economische gevolgen. Erfrecht is verbonden met privaat eigendom van fysieke personen. In onze sociaal-democratieën werden een aantal (vooral niet-erfrechtelijke)

maatregelen getroffen (inkomstenbelastingen, antitrustwetgeving, nationalisering...) die de concentratie van privé-bezit in grote mate bemoeilijken en er voor zorgen (successierechten) dat ook bij de overgang bij overlijden aan vermogensspreiding wordt gedaan. De ervaring in de gewezen Oostbloklanden was niet overtuigend wat de efficiëntie van gemeenschapsbeheerders betreft.

Dit fel gerelativeerde erfrecht, dat nu nochtans de grote lagen van de bevolking aanbelangt, is ook bij ons aan een globale herziening toe (zij het mits eerbiediging maar eventueel ook bijschaving van de verworvenheden van 1981 en 1987)!

De idee van een globale hervorming is ook bij ons niet nieuw. Reeds in 1966 achtte de toenmalige redactie van dit tijdschrift een broksgewijze herziening van een aantal materies van het burgerlijk recht, waaronder het erfrecht, wenselijk.

Een globaal herbekijken van het erfrecht dringt zich vandaag nochtans meer dan ooit op, omdat precies daar het onevenwicht is ontstaan, waarvoor deze redactie toen waarschuwde t.a.v. het burgerlijk recht in zijn geheel. Sommige delen van het erfrecht zijn immers onveranderd gebleven sinds 1804 en dus verouderd, terwijl andere op zeer vooruitstrevende wijze werden hervormd!

Verouderde regels worden meestal niet meer toegepast. Men tracht ze te omzeilen en zelfs te ontduiken via andere regels, die worden omgebogen en gebruikt tegen hun oorspronkelijke bedoeling in. Dat geldt duidelijk ook inzake erfrecht. Noodgedwongen is vooral het notariaat op zoek gegaan naar al dan niet spitsvondige of doorzichtige oplossingen, waarvan de geldigheid en de juiste draagwijdte niet altijd even onbetwistbaar vaststaan. Dit komt de rechtszekerheid allerminst ten goede. Het lange verhaal rond artikel 918 B.W. is daar een treffend voorbeeld van.

Om te beginnen zijn heel wat regels aan een opfrisbeurt toe, zoals de hoedanigheden vereist om te erven: de erfrechtelijke onwaardigheid en het vereiste te „bestaan” (b.v. na in vitro fertilisatie).

Ook de rangregeling tussen de traditionele erfgenamen moet herbekken worden en de rechten van de ouders gerevaloriseerd. Het principiële verbod van overeenkomsten over toekomstige nalatenschappen heeft geen zin meer nu er steeds meer wettelijke uitzonderingen worden voorzien...

Als bijzonder verouderd en onaangepast ervaart de praktijk de regels inzake de vereffening en verdeling van de nalatenschap (vooral de vereiste van verdeling, inbreng en inkorting in natura). Ze zijn

bovendien ook bijzonder ingewikkeld en ondoorzichtig geworden nu tijdens de hervormingen van 1981 en 1987 een andere en modernere regeling voorzien werd, maar alleen t.a.v. de nieuwe erfgenamen.

Er dringt zich dus ook een vereenvoudiging en een harmonisering op.

Vrijwel algemeen wordt aangenomen dat inzake inbreng en inkorting dit alleen kan gaan in de richting van een veralgemening van inbreng of inkorting in waarde. Ook het nieuwe Nederlandse recht is in die zin. Het hoeft geen betoog dat dit geen louter technisch-juridische aangelegenheid is, dergelijke wijzigingen hebben ook belangrijke economische implicaties. Ik denk aan de kredietwaardigheid van geschonken (onroerende) goederen, die zeer klein is zo gevaar dreigt van inbreng of inkorting in natura, aan de problemen bij de overlating van een familiebedrijf aan één van de kinderen zo die allemaal recht hebben op hun reserve in erfgoederen.

Een louter opfrissen en harmoniseren van de regels volstaat nochtans niet. Wij moeten ons bij dergelijke globale herziening ook — en in de eerste plaats — de vraag stellen naar de zin en het nut van onze erfrechtelijke instellingen in de gewijzigde socio-economische en politieke context van vandaag.

Vandaag, zoals vroeger heeft de familie, hebben de ouders de plicht de bestaanszekerheid van de volgende generatie te waarborgen. Dit gebeurde traditioneel via het erfrecht, door de overdracht van de familiegoederen, wat de voornaamste bron van rijkdom was. Deze overdracht vond toen meestal plaats op het ogenblik dat de volgende generatie pas zelf volwassen was geworden.

Vandaag wordt de bestaanszekerheid, de welvaart en de sociale status van een persoon veel minder dan vroeger bepaald door de goederen die hij erft. Dit erven gebeurt bovendien, gezien de spectaculaire stijging van de levensduur, meestal op reeds gevorderde leeftijd. De nieuwe rijkdom ligt in het „human capital”, de opvoeding en vorming, die in grote mate de mogelijkheden tot welslagen van de kinderen bepalen op het ogenblik waarop dit echt van belang is, nl. op het ogenblik dat ze aan de uitbouw van hun leven beginnen.

Dit betekent dat de rol van de familie of liever van de ouders verlegd is. Eerder dan op het doorgeven van familiegoederen na het overlijden moet zij worden toegespitst op het verzekeren van een goede opvoeding en opleiding tijdens het leven van de ouders.

Onze wetgeving gaat trouwens reeds in die richting. Er is de verhoogde schoolplicht tot achttien jaar. In de wetshervormingen van 1981 en 1987 wordt de opvoedingsaanspraak van de kinderen versterkt,

eventueel verlengd tot na hun meerderjarigheid en soms doorgetrokken tot over de dood heen!

Is er in die omstandigheden nog nood aan een dwingend erfrecht zeker in erfgoederen, nu dit niet meer het adequate middel is om aan de volgende generatie „une existence civile” te waarborgen, grondslag voor Bigot-Préameneu in 1804 van de reserve!

In 1981 werden reeds de eerste schuchtere stappen gezet, althans in aanwezigheid van een langstlevende echtgenoot (verval van de reserve van de ascendenten, reserve van de kinderen herleid tot blote eigendom).

Een dwingend erfrecht blijft alleen verantwoord t.a.v. diegenen die ten tijde van het overlijden van de ouders nog steeds op hen waren aangewezen voor hun bestaanszekerheid: de kinderen wiens opleiding nog niet is voleind, de mindervalide kinderen ... Of dit noodzakelijkerwijze een dwingend erfrecht in erfgoederen moet zijn is een andere vraag.

De principiële afschaffing van de reserve heeft bovendien het niet te onderschatten voordeel het erfrecht enorm te vereenvoudigen. Men kan zich bovendien afvragen of deze bijzondere bescherming tegen giften alleen, nog veel zin heeft in een consumptiemaatschappij waar ook heel wat handelingen ten bezwarende titel niet langer een kapitaalsgoed als tegenprestatie hebben. Maar de idee breekt wellicht teveel met een ingewortelde traditie. Ook in boek 4 N.B.W. bleef ondanks het pleidooi van een reeks eminente auteurs (Van der Grinten, Van der Ploeg, Schut, Van der Burght, Van Mourik) de legitieme vooralsnog behouden (zij het in waarde)!

Het stijgend belang van opleiding en opvoeding bij de zelfredzaamheid van de mens moet ook zijn stempel drukken op een andere belangrijke erfrechtelijke instelling: de inbreng. Inbreng is een instelling die bij uitstek bedoeld is om de gelijkheid tussen de erfgenamen in het algemeen en de kinderen in het bijzonder, te bewerkstelligen. Maar vervult zij vandaag nog deze rol nu kosten van studie en opvoeding niet aan inbreng onderworpen zijn.

Een minimale vereiste is dat bij vroegtijdig overlijden van een ouder, garanties worden ingebouwd dat nog niet afgestudeerde kinderen een gelijkaardige vorming en opleiding krijgen als de oudere kinderen, indien zij daartoe bekwaam zijn.

De opvoedingsaanspraak van die kinderen t.a.v. de langstlevende ouder of t.a.v. de stiefouder is reeds een goede stap in die richting. Verder gaat het recht dat aan de jonge kinderen in het komend

Nederlands recht wordt toegekend om bij gebreke aan onderhoudsplichtige erfgenamen vooruit en vooraf aanspraak te kunnen maken op een som die moet toelaten hun vorming te financieren. Ik zou dit een moderne vorm van inbreng door mindere ontvangst willen noemen. Maar ik zie niet in waarom dit recht tot 18 of 21 jaar moet beperkt blijven.

Verrekening van de kosten van studie en opvoeding lijken vandaag steeds verantwoord, ook zo er geen jongere kinderen meer zijn. Dergelijke kosten wegen veelal zwaar op het gezinsbudget en beletten dat nog of in dezelfde mate gespaard kan worden en geïnvesteerd in later te vererven goederen. Het zijn natuurlijk minder gemakkelijk te verrekenen bedragen. Toch lijkt het mij niet langer verantwoord dat een kind dat b.v. op het familiale bedrijf is blijven werken en hierop voor zijn bestaanszekerheid is aangewezen, tot verrekening verplicht wordt zo hem deze erfgoederen geschonken worden, terwijl zijn broers en zusters die het via een aangepaste opleiding hebben kunnen waarmaken, vrijuit gaan!

Er mag aangenomen worden dat ook vandaag nog de meeste ouders gelijkheid tussen hun kinderen nastreven. De vraag is of deze gelijkheid noodzakelijkerwijze moet verwezenlijkt worden door een door de inbreng dwingend gewaarborgd gelijk recht op erfgoederen! In 1804 zat hier een politieke bedoeling achter: het verbreken van de macht van de grootgrondbezitters. Vandaag overweegt de sociaal-economische bezorgdheid de familiale onderneming bij erfopvolging te laten overleven!

Zo de ouders zelf geen regeling terzake getroffen hebben, moet bij de verdeling de toebedeling van de erfgoederen gebeuren op grond van voorkeurrechten. De bijzonder affectieve, sociale, economische waarde die deze goederen voor sommige erfgenamen hebben kan een valabel criterium zijn bij de toekenning van dergelijk voorkeurrecht. De verrekening van de kosten van opvoeding zou kunnen gerealiseerd worden via een redelijke overnameprijs en betalingsfaciliteiten. Inspiratie kan gezocht worden in het buitenland.

M. PUELINCKX-COENE